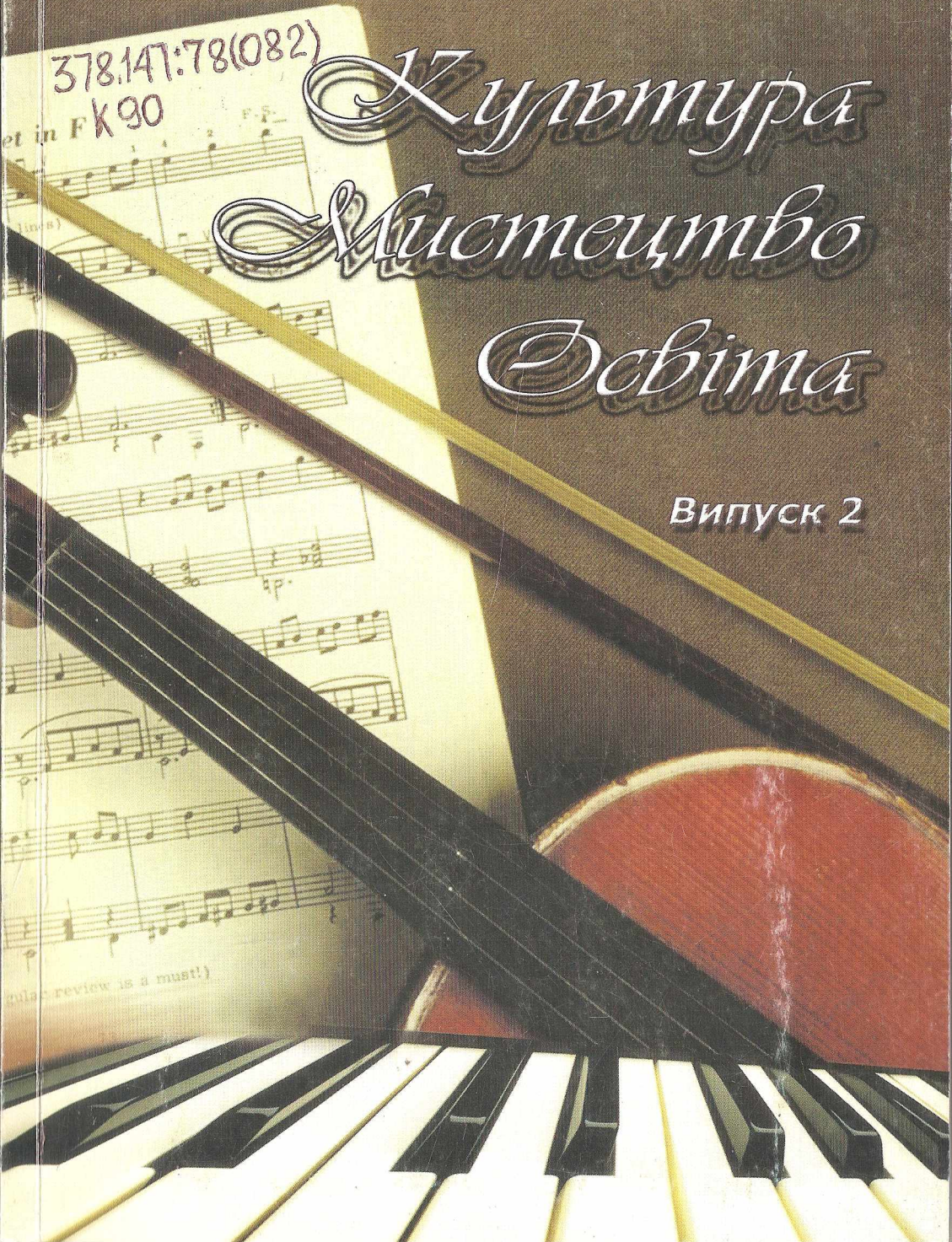

378.147:78(082)

K 90

Зульта Музеумбо Девита

Випуск 2

ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЕМОЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

В статті викладено хід експериментальної роботи по формуванню у молодших школярів естетичних емоцій на уроках музики. Зазначені вихідні методичні засади, які враховувались при плануванні і проведенні експерименту.

В основі сучасного підходу до змісту музичного навчання учнів загальноосвітньої школи лежить теоретична концепція, за якою фундаментом музичного навчання і виховання є змістовна сторона музики, яка при певних умовах безпосередньо впливає на формування особистісних якостей школяра. Авторами зазначеної концепції є відомі педагоги-музиканти: Є.Б. Абдуллін, О. О. Апраксина, В.К. Белобородова, Д. Б. Кабалевський, Г. М. Падалка, О. П. Рудницька, Л. О. Хлебнікова та інші.

В своїх роботах педагоги підкреслюють значення і вплив музичного мистецтва на емоційну сферу дитини. Саме музика, яку називають мовою почуттів, здатна підкоряти, настроювати чутливу дитячу душу на сприйняття і співпереживання різним за емоційним змістом художнім образам. Але для повноцінного емоційного розвитку дитини, наголошують науковці, недостатньо лише самого факту сприймання музики. Він є результатом тривалої, напруженої, спеціально організованої праці вчителя і учнів, певного рівня естетичного розвитку учнів, обсягу знань і тренуваності органів почуттів.

Нами було проведене спеціальне педагогічне дослідження, в ході якого експериментально перевірялось гіпотетичне припущення, що вихованню естетичних емоцій учнів молодших класів сприятиме така методика побудови уроку, згідно з якою процес слухання музики буде чергуватись із виконанням

музично-рухових дій по відтворенню емоційного змісту музичних творів, які систематизовані за принципом «емоційної домінанти». Викладення результатів проведеного дослідження стало *метою даної статті*.

Розробляючи методику експерименту, ми спиралися на наступні науково-методичні положення:

1. Музичний твір через інтонацію виражає багатство емоційно-сислового змісту. Для того, щоб відчувати, переживати і осмислювати виразність музичних інтонацій, дитина повинна знаходитися в музичному оточенні, в атмосфері, яка б сприяла накопиченню досвіду музичного сприйняття і переживання.

2. Вважається, що короткочасне звучання музичної теми не викликає у слухача стійкого переживання, як і не всі теми у своєму початковому звучанні.

3. Якщо сприймання музичного твору обмежується лише фіксацією його теми, без аналізу і усвідомлення її особливостей, то настрої буде приблизним, поверховим, а інколи і невірним.

4. Сприймання і аналіз музичної теми повинні перейти в аналіз власного настрою, який з'являється під впливом музики, тобто самоаналіз.

5. Для формування естетичних емоцій учнів молодших класів важливе значення має доступний музичний матеріал, головними критеріями якого є невелика протяжність звучання, близькість тем і сюжетів, відповідність емоційного змісту музики емоційному досвіду учнів, здатності співпереживати окремим почуттям, що становлять основу музичного образу.

З урахуванням вищезазначених методичних положень програма експерименту розроблена як система виховного впливу, спрямована на розвиток в учнів здатності переживати музичний твір як прояву певних почуттів і настрою.

Програма представляє два блоки завдань, кожен з яких виконується в певній послідовності. Використовуються твори з «емоційною домінантою».

Перший блок завдань передбачає накопичення учнями інтонаційно-слухового досвіду сприймання музичних творів певної емоційної модальності.

Другий блок завдань спрямований на розширення діапазону емоційних реакцій учнів в процесі сприйняття музичних творів.

Завдання кожного із зазначених блоків виконуються в такій послідовності:

- 1) сприйняття і переживання музичного образу;
- 2) відтворення відчутого настрою у власній музичній діяльності;
- 3) самоаналіз власних переживань від сприйнятої музики.

Розглянемо більш детально зміст завдань кожного з блоків.

Завдання першого блоку спрямовані на накопичення дітьми інтонаційно-слухового досвіду сприймання музичних творів певної емоційної модальності.

Завдання виконуються на програмних музичних творах, назва яких передає емоційну характеристику образу. Враховуючи той факт, що молодші школярі віддають перевагу музиці веселій, моторній, потім – маршовій, і на останньому місці – повільній, наспівній, в тій же послідовності і проходило накопичення ними інтонаційно-слухового досвіду сприймання музичних творів певної емоційної модальності.

Протягом двох уроків відбувалося накопичення музично-естетичних вражень від веселої і моторної музики.

Зміст першого уроку:

- 1) поспівка «Веселі канікули»;
- 2) музика А. Філіпенка, слова Т. Волгіної «Веселий музикант» - пісня;
- 3) В. Косенко «Гумореска»,
Д. Шостакович «Вальс-жарт» - слухання.

Зміст другого уроку:

- 1) поспівка «Я на скрипочці граю»;
- 2) музика М. Старокадомського, слова С. Міхалкова «Веселі мандрівники» - пісня;
- 3) Р. Щедрін «Гумореска»,
Л. Бетховен «Весело - сумно» - слухання.

В процесі сприйняття і переживання музичного образу провідним методом емоційного впливу є метод наведення, за допомогою якого вчитель «настроює» учнів на сприйняття музики і відчуття її настрою: «послухайте уважно», «вслухайтесь в тему», «прослідкуйте за рухом мелодії» і т.п.

На етапі відтворення відчутого настрою у власній музичній діяльності провідним виступає метод уподібнення характеру звучання, який сприяє досягненню «емоційного унісону» і виступає в різних видах: моторно-рухове уподібнення (диригентський жест, мілка моторика пальців, пластичне інтонування, образні танцювальні та маршові рухи); вокальне уподібнення; темброво-інструментальне уподібнення; кольорове уподібнення.

Відтворення характеру музики через власні рухи (*моторно-рухове уподібнення*) дає змогу учням в різних видах музичної діяльності (розспівках, співі, слуханні, музикуванні) індивідуально кожному пережити певний настрій і відчутти його немов би «з середини», «пропустивши» крізь себе. Це забезпечує розвиток творчої уяви учнів, задовольняє потребу дітей в рухах, сприяє зацікавленому, позитивно-емоційному відношенню до музичних творів, а головне – активізує дітей до емоційного реагування на характер звучання.

Вокальне уподібнення у вигляді виразного, у відповідності до характеру, виконання послівок і пісень концентрується не стільки над елементами хорової звучності і технікою їх виконання, скільки над передачею загального настрою і відтворенням його у власному виконанні – співі.

Темброво-інструментальне уподібнення характеру звучання музики використовується у вигляді оркестровки, виборі виразного тембру інструменту, який відповідає емоційному змісту музичного образу. Використання ударних, шумових інструментів, створення і виконання різних ритмічних партитур також із зацікавленістю сприймається учнями і допомагає їм глибше відчутти емоційно-образний зміст твору.

Кольорове уподібнення використовується за допомогою набору кольорових карток. Певний колір пов'язується з відповідним настроєм музики: світлі тони (блакитний, рожевий) – з

ніжним, лагідним, спокійним характером; яскраві тони (червоний, зелений, синій) – з веселим, святковим, бадьорим настроєм; темні, густі тони (коричневий, сірий, чорний) – з гнітючим, тривожним настроєм.

Дієвим методом цього етапу є метод гри «Якби я був композитором». Приймаючи роль композитора, учні «створюють» музичний твір певного характеру, використовуючи дитячий музичний інструментарій. Інші діти уважно слухають, критично сприймають щойно створений музичний твір і висловлюють свою думку з приводу того, чи відповідає музика, наприклад, веселому характеру, а якщо не відповідає, то як зробити її веселою. Така гра допомагає учням «увійти» в образ, гостріше його відчути, а головне – самовиразити себе і своє відчуття емоційно-образного змісту твору.

Самоаналіз власного настрою від сприйнятої музики відбувається на основі загальної характеристики емоційно-образного змісту музики.

Навіть при достатньому емоційному збудженні учнів не виключена можливість, що їхня реакція не залишить стійкого емоційно-сміслового сліду в пам'яті. Тому в процесі формування естетичних емоцій учнів важливо розвивати уміння не лише емоційно, а й свідомо сприймати і виконувати музичні твори.

Музичний зміст, індивідуально пережитий дитиною, відтворений у різних видах музичної діяльності, усвідомлюється в словесних характеристиках музики.

Усвідомлення власних музичних вражень і переживань відбувається за допомогою таблиць емоційно-образних визначень музики. Вчитель може запропонувати тут низку конкретних завдань.

Наприклад:

1) Користуючись таблицею, знайдіть слова, які характеризують настрій твору.

2) Які почуття передає прослуханий (виконаний) музичний твір?

3) Охарактеризуйте ваші враження від музичного твору.

4) Що відчували ви, слухаючи (або виконуючи) цей музичний твір?

5) Чи сподобалася музика цього твору, чи переживали ви її настрої? Який саме?

Таким чином, накопичення інтонаційно-слухового досвіду сприймання музичних творів певної емоційної модальності відбувається поступово: від сприймання і переживання музичного образу, відтворення відчутого настрою у власній музичній діяльності до самоаналізу власних переживань від сприйнятої музики на основі її емоційно-образної характеристики.

Зазначимо, що таке планування уроку, коли через весь навчальний матеріал і види музичної діяльності стрижнем проходить ідея, що музика здатна виражати конкретні почуття (на протязі перших двох уроків це були почуття веселі, радісні) і це приносить людям задоволення і насолоду, забезпечує єдину і цілісну інтонаційну атмосферу уроку. Відповідно до експерименту, протягом двох уроків з різним музичним репертуаром, але єдиної емоційної модальності учні вчать емоційно переживати сприйняту музику і це формує поступово їх естетичні емоції.

Протягом двох наступних уроків учні набувають інтонаційно-слухового досвіду сприймання маршової, бадьорої музики.

Зміст першого уроку:

- 1) поспівка «Труба співає, в похід гукає»;
- 2) укр. нар. пісня «Іде, іде дід, дід»;
- 3) С. Прокоф'єв «Марш»,

П. Чайковський «Марш дерев'яних солдатиків» - слухання.

Зміст другого уроку:

- 1) поспівка «Гей ви, козаченьки»;
- 2) укр. нар. пісня в обр. Ф. Колеси «Козак»;
- 3) С. Чернецький «Зустрічний марш»;

М. Блантер «Футбольний марш» - слухання.

Два наступних уроки учні набували інтонаційно-слухового досвіду сприймання музики спокійної і сумної.

Зміст першого уроку:

- 1) поспівка «Сонечко заходить»;
- 2) укр. нар. пісня «Спи дитино, спи»;

- 3) М. Мусоргський «Сльоза»,
О. Гречанинов «Скарга» - слухання.

Зміст другого уроку:

- 1) поспівка «Осінь вже прийшла»;
- 2) білорус. нар. пісня «Перепілонька»;
- 3) Д. Кабалевський «Сумна історія»,
М. Глінка «Розлука» - слухання.

Доцільно запропонувати дітям вести щоденник музичних вражень, де б вони записували свої враження щодо музичних творів, які вивчалися з визначенням емоційно-образного характеру.

Другий блок завдань передбачає розширення діапазону емоційних реакцій в процесі сприйняття музичних творів.

Музичним матеріалом тут обрані музичні твори, схожі за назвою, але дещо відмінні за емоційним змістом.

В другому блоці завдання також виконуються в межах єдиної емоційної модальності, але з її відтінками.

Наприклад:

- 1) Р. Шуман «Сміливий вершник»;
- 2) О. Гречанинов «Мій коник»;
- 3) Д. Кабалевський «Кавалерійська»;
- 4) П. Чайковський «Гра в коники».

Провідним методом виконання завдань цього блоку є порівняння і спостереження. Тут теж перед учнями можна поставити конкретні завдання, наприклад:

- 1) Прослухайте твори і визначте, в чому вони схожі, а в чому відмінні.
- 2) Дайте емоційно-образну характеристику кожній п'єсі. Користуйтеся таблицею.
- 3) Користуючись кольоровими картками, виберіть той колір, який найбільше виражає настрої п'єси.

Спостерігаючи за звучанням п'єс, порівнюючи їх «на слух», діти за допомогою вчителя поступово вчаться розрізняти їх, знаходити в таблицях ті характеристики, які найбільш точно виражають характер твору.

А використання кольорових карток для визначення настрою твору допомагає дітям уявити, що, наприклад, бадьорий

характер п'єс, які вони прослухали, може мати багато відтінків, оскільки учнів в класі багато і кожен уявляв цей характер по-своєму, добираючи картку належного кольору.

Наступним етапом є відтворення відчутого настрою у власній музичній діяльності. Провідним методом є уподібнення характеру звучання. Диригентськими жестами, танцювальними рухами, пластикою рук учні під музику відтворюють її характер. В процесі бесіди з'ясовується, чи однаковий настрій мають п'єси, які написані композиторами на один і той же сюжет. Діти намагаються рухами передати той характер, який властивий «сміливому вершнику» і рішучим, мужнім бійцям-кавалеристам. Коли звучать дві інші п'єси за цією ж темою, рухи дітей стають легкими, дещо граціознішими.

Під час бесіди діти приходять до висновку, що хоча твори написані на один сюжет і їх назви дуже схожі, виявляється, що настрій цих творів різний. Відчуваючи і переживаючи його, вони по-різному і виражали це в своїх рухах.

Відтворення відчутого настрою продовжувалося у ході музикування на дитячих інструментах. Дітям було запропоновано вибрати ті інструменти, тембр яких відповідає характеру твору. Відтворюючи настрій «Сміливого вершника» і «Кавалерійської», діти супроводжують гру вчителя на фортепіано аккомпануванням на барабані, акцентуючи сильну метричну долю, відчуваючи маршовість музики. Для передачі настрою «Гри в коники» діти обрали трикутник, дзвіночок, металофон. Тембри цих інструментів відрізняються своєю легкістю і прозорістю.

Таким чином, відтворення характеру п'єс у власній музичній діяльності, рухах, музикуванні на дитячих інструментах допомагає дітям глибше відчуту і перейнятися тим емоційним змістом, який несе в собі кожний музичний твір.

На етапі самоаналізу власного настрою від сприйнятої музики в ході бесіди діти обмінювалися своїми враженнями і переносили їх на власні почуття. При цьому вони намагалися відповісти на наступні питання вчителя:

- 1) Які музичні п'єси сподобалися більше і чому?
- 2) Хотіли б ви бути схожими на сміливого вершника і бійця-кавалериста? Чим саме?

- 3) Що ви відчували, які переживання, коли слухали ці твори?
- 4) Якби п'єса мала іншу назву, вона теж сподобалася б вам?
- 5) Словесна характеристика настрою музичного твору співпадає з вашим настроєм, чи відрізняється від нього?

Протягом наступних двох уроків за тією ж схемою учні вчилися слухати, сприймати, відтворювати і переживати музичні твори як прояв певних почуттів і настрою. Музичним матеріалом було обрано п'єси П.І. Чайковського: «Хвороба ляльки», «Похорони ляльки», «Нова лялька».

Таким чином, послідовно на 10-ти уроках учні працювали за розробленою методикою виховання естетичних емоцій, яка передбачала накопичення інтонаційно-слухового досвіду сприйняття музичних творів певної емоційної модальності і розширення діапазону емоційних реакцій учнів в процесі сприйняття музичних творів. На прикладі музичних творів з яскраво вираженим емоційним змістом учні за визначеною схемою вчилися глибше відчувати, переживати і виявляти власні емоційно-естетичні враження.

Rakitjarska L.

Education of aesthetic emotions of younger schoolboys at lessons of music

In article the course of experimental work on formation at younger schoolboys of aesthetic emotions at lessons of music is stated. Initial methodical bases which were taken into account at planning and carrying out of experiment are marked.